

Наприклад, однозначно виникне питання про реалізацію позивачем права змінити позовні вимоги, права відмовитися від позову. І яким чином це буде пов'язано із його обов'язком перед «інвестором». Також участь «інвестора» у цивільному процесі щодо відшкодування позадоговірної шкоди впливатиме на можливість та умови врегулювання спору за згодою сторін (як наслідок медіації або звичайної домовленості сторін). Бо позасудове врегулювання спору також має брати до уваги інтереси «інвестора» та його вклад у фінансування цивільного процесу. Відкритими залишаються питання як захисту «інвестора» від недобросовісного позивача (приховування ним фактів, що мають значення для вирішення справи, не своєчасні розрахунки тощо), так і навпаки – захисту позивача від «інвестора», який може повністю перебрати на себе стратегію судового процесу, ігноруючи позицію позивача.

Договір про фінансування судових витрат третьою особою (Third Party Funding in Tort Litigation) ще не увійшов в українську правову реальність. Однак цей договір де-факто існує у Європі та активно обговорюється європейською юридичною спільнотою. У зв'язку з цим, він не має залишитися поза увагою сучасних дослідників питань цивільних деліктів, договірної права, цивільного процесу. Українське суспільство має бути готовим до поповнення системи договорів договором про фінансування судових витрат, як тільки у країні виникнуть сприятливі для цього обставини.

Одержано 19.04.2017

УДК 347.62

Володимир Андрійович Кройтор,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, професор;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1849-5721>

ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ПОЄДНАННЯ ГЛАСНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Національні процесуальні законодавства різних держав є досить різними, але все ж таки можливо визначити незмінні компоненти судового процесу, котрі, поряд із предметом захисту, характеризують правосудні засади судової діяльності і судової форми захисту [4, с. 97]. При цьому ця недостатньо досліджена проблема справедливо пов'язується з існуючим у законодавстві низки держав терміном «належа правова процедура» [6]. Так, ця процедура, на думку американських юристів, складається з двох елементів: оповіщення та слухання, тобто оповіщення всіх заінтересованих осіб про наступний розгляд їх справи і надання їм можливість брати участь в її розгляді. Член Верховного суду США Дуглас назвав оповіщення і слухання фундаментальними принципами належної правової процедури [1, с. 97]. Зазначене зумовлює необхідність звернення до дослідження змісту одного з основних принципів цивільного судочинства – принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві. Даний принцип з незначними особливостями відбивається у процесуальному законодавстві практично будь-якої держави і відомий також як принцип публічності. Його основу складають такі акти, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 14), Європейська конвенція прав людини і

основних прав (ст. 6, 40) та ін., згідно з якими кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи. З урахуванням змісту зазначених актів дотримання принципу публічності Європейський суд з прав людини пов'язує з такими обставинами: 1) відкритістю судового розгляду в суді першої інстанції; 2) правом заявника бути особисто вислуханим судом з питань, що стосуються фактичної сторони справи, в суді будь-якої інстанції, яка розглядає питання факту; 3) забезпеченням загальнодоступності змісту (тексту) судового рішення, що приймається будь-якою інстанцією, шляхом його публічного оголошення, депонування його іншими способами [3].

Можливо назвати різні аспекти прояву принципу, що розглядається: від права сторін знати, що відбувається стосовно розгляду їх справи, і особисто бути присутнім при здійсненні процесуальних дій (гласність у вузькому значенні) до можливості сторонніх осіб бути присутніми при розгляді будь-якої цивільної справи і отримувати інформацію про діяльність судів іншими законними способами (гласність у широкому значенні). В юридичній літературі досить часто згадується про таку вимогу до правосуддя, як його транспарентність чи прозорість, яка за своїм змістом є ще ширшою, ніж гласність [2, с. 128–129].

При цьому у вітчизняному законодавстві гласність розуміється, в першу чергу, як відкритість судового розгляду (ст. 6 ЦПК), яка включає в себе дві відносно самостійні правомірності, пов'язані з можливістю отримання інформації, що відбувається в залі судового засідання. По-перше, це право будь-якої особи особисто бути присутнім у залі судового засідання і, по-друге, це право опосередковано знайомитись з ходом процесу через засоби масової інформації: як через офіційні видання органів судової влади, так і з матеріалів, що представлені засобами масової інформації.

Дія практично будь-якого принципу цивільного процесу може бути обмежена з тих чи інших підстав, що фактично є проявом балансу між приватними і публічними інтересами. У цьому плані не є винятком і принцип поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві. Так, згідно зі ст. 6 Європейської конвенції прав про захист прав людини і основоположних свобод, судові рішення оголошуються публічно, однак преса та публіка можуть не допускатись на судові засідання протягом усього процесу або його частини з міркувань моралі, суспільного порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, а також коли цього вимагають інтереси суспільства неповнолітніх або для захисту приватного життя сторін, або – тією мірою, якою, на думку суду, суворо необхідно – за особливих обставин, коли гласність порушувала б інтереси правосуддя. Подібна норма міститься і в ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

Згідно українського процесуального законодавства (ст. 6 ЦПК), закритий судовий розгляд допускається у разі, якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, а також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомості, що принижують їх честь і гідність. Тобто в судових засіданнях закритий розгляд допускається, по-перше, в разі, якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення відомостей, що складають державну або іншу таємницю, яка охороняється законом (обов'язкова підстава). Це імперативне правило, яке діє незалежно від ініціативи сторін і розсуду суду. І, по-друге, закриті судові засідання може бути проведено на задоволення відповідного клопотання особи, яка бере участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомості, що принижують їх честь і гідність (ч. 3 ст. 6 ЦПК). Фактично це правило містить факультативну підставу.

Можна сказати, що зміст засади гласності цивільного судочинства складають правові вимоги, звернені безпосередньо до суду (процесуальний зміст принципу гласності) і положення, які закріплюють права громадян, що виникають у зв'язку з проведенням відкритого судового розгляду (публічність). У процесуальний зміст засади гласності судового розгляду цивільних справ, на нашу думку, входять такі елементи: найбільш повно гласність здійснюється у відкритому судовому розгляді, який, згідно з частиною другою ст. 6 ЦПК, є основним елементом змісту гласності судового розгляду цивільних справ; обов'язкове повідомлення про час і місце розгляду справи; повне фіксування судового розгляду цивільних справ технічними засобами; підстави та загальний порядок здійснення розгляду цивільної справи у закритому судовому засіданні; прилюдне оголошення рішень та ухвал, якими завершується розгляд справи.

Важливим елементом змісту засади гласності цивільного судочинства є підстави та загальний порядок закритого судового розгляду цивільних справ. Як уже зазначалось, зміст принципу гласності цивільного судочинства полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної або іншої таємниці. Закритий судовий розгляд також допускається за мотивованою ухвалою суду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомості, що принижують їх честь і гідність, а також забезпечення таємниці усиновлення. Сама можливість суду проводити закриті судові засідання, як уже зазначалось, стосується проблеми обмеження дії одного з основоположних принципів здійснення правосуддя – принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві.

Постановка питання обумовлена тим, що в основі норм, які передбачають виняток з правил, що являє собою одне з основних демократичних досягнень, повинні бути вагомі підстави. Важливість розгляду цієї проблеми можливо продемонструвати на прикладі розгляду справ про всиновлення (удочеріння) дітей, коли ці підстави безумовно існують. Це і необхідність захисту інтересів усиновлювачів, які приймають непросте рішення прийняти в родину дитину з надією на те, що вона вважатиме їх своїми батьками, і, ґрунтуючись на цьому, вони зможуть побудувати спілкування з нею і її виховання. Це і необхідність захисту інтересів самої дитини, найбільш повне виховання і розвиток яких (особливо в ранньому віці) можливе лише у випадку, якщо вони впевнені в тому, що вони живуть у своїй рідній родині. Це і інтереси біологічних батьків, які можуть не бажати розголосу того, що вони були вимушені передати своїх дітей на всиновлення, і багато інших причин. У будь-якому разі закон, встановлюючи таємницю усиновлення, охороняє інтереси окремих осіб, і, перш за все, інтереси усиновителів. Винятково від них залежить, чи буде збережено таємницю в кожному конкретному випадку чи ні [7, с. 233].

Разом з тим, стосовно категорії справ, що розглядаються, то на практиці можливі численні ситуації, за яких не знайдеться жодної особи, яка зацікавлена у збереженні таємниці інформації про усиновлення дитини. І, відповідно, не буде абсолютно ніякої необхідності позбавляти заінтересованих осіб можливості отримувати інформацію про їх розгляд. Окрім небажання самих усиновителів зберігати таємницю відомостей про всиновлення, є ще випадки, коли зберігати цю таємницю неможливо і не потрібно. Наприклад, якщо усиновлюється дитина, що досягла віку та рівня розвитку, що може її висловити, і суд з'ясовує його згоду на всиновлення; якщо в усиновителів і того, кого всиновлюють, різна національність, а можливо, і раса, а також багато інших випадків [7, с. 233]. Відкритість даної інформації може бути вирішальним моментом при прийнятті потенційними усиновителями рішення про усиновлення дитини, особливо, якщо вся громадськість дізнається про інформацію про відомих і поважних членів суспільства.

Важливим є і те, що позиція усиновителя, яка виражена в заяві (чи її відсутність) про проведення закритого судового розгляду вносить визначеність стосовно того, збирається він зберігати даний факт у таємниці чи ні [7, с. 235]. Крім того, необхідно пам'ятати, що в усиновителів є як право на збереження таємниці усиновлення, так і конституційне право на розгляд їх справ у відкритому судовому засіданні. І логічно припустити, що вибір того, яким із даних взаємовиключних повноважень скористатись, має прийняти сам заявник (заявники).

Викладене приводить до висновку про те, що ст. 6 ЦПК, яка передбачає, що розгляд справ (і в разі розгляду справ про усиновлення) проводиться в закритому судовому засіданні залежно від наявності клопотання сторін, сформульована цілком слушно і не потребує відповідних змін. Як зазначено в аналізі судової практики у справах про усиновлення, що надійшли для аналізу судової практики, у клопотаннях стосовно закритого судового розгляду заявники зазначали про необхідність забезпечення таємниці усиновлення. Обґрунтованою є практика тих судів, які при проведенні підготовки справи до розгляду за наявності клопотання про закриті судові засідання постановляють мотивовану ухвалу про розгляд справи в закритому судовому засіданні (ч. 7 ст. 6 ЦПК) [5, с. 18].

Список бібліографічних посилань:

1. Никеров Т. И. Административно-процессуальное право США. *Государство и право*. 1997. № 12. С. 96–103.
2. Носырева Е. И. Значение и конституционно-нормативное содержание принципа гласности в гражданском и арбитражном судопроизводстве // *Юридические записки*. Вып. 19: Современные принципы гражданского права, гражданского процессуального и арбитражного права/под ред. Е. И. Носыревой, Т. Н. Сафроновой. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. С. 128–129.
3. Приходько И. А. Доступность правосудия в арбитражном и гражданском процессе: основные проблемы. СПб.: Изд-во юрид. ф-та С.-Петербур. гос. ун-та, 2005. С. 158.
4. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: справочник. М.: Юрид. лит., 1993. 256 с.
5. Судова практика у справах про усиновлення. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 9. С. 15–23.
6. Удальцова И. В. Проблема судебного признания гражданина ограниченно дееспособным или недееспособным. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 1999. С. 12.
7. Шеменова О. Н. Пределы ограничения действия принципа гласности гражданского судопроизводства при рассмотрении дел об усыновлении (удочерении) детей // Семейные правоотношения: вопросы теории и практики: материалы Междунар. конф. (Воронеж, 8 дек. 2006 г.)/под ред. О. И. Величковой, О. Н. Шеменовой. Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2007. 333 с.

Одержано 13.04.2017

УДК 347.412

Наталія Володимирівна Федорченко,

завідувач кафедри цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВИХ ПОСЛУГ

Останнім часом серед науковців-правників дискутується питання про правову природу договорів, які на практиці іменуються договорами про надання правових послуг. Прикладом